

LEGEA CELOR XII TABLE ÎN CHINA*

Prof. dr. Xu Guodong¹
Universitatea din Xiamen
(R.P. Chineză)

La culture juridique de l'Europe occidentale doit énormément au droit romain : la répétition superflue d'une vérité structuraliste pour le droit continental. La Chine est à la recherche de l'inspiration romaniste : une vérité spécifique aux deux derniers siècles. Dans ce contexte, la réception en Chine des influences européennes révèle l'importance particulière de la Loi des XII Tables en tant que source du droit romain, tant public que privé. Rien d'étonnant donc quant à la fascination exercée par cette loi sur les juristes chinois, dès le commencement du XX-ième siècle. Aux cinq variantes de traduction dudit texte en chinois, dont une comparaison aux versions occidentales prouve les inhérentes ambiguïtés et divergences, va s'ajouter le travail de traduction, cette fois directement du latin, entrepris par l'auteur en collaboration avec des romanistes européens. L'espoir de plus d'exactitude et de cohérence afin de ranimer une loi inspiratrice pour tant de juristes, historiens et philosophes de partout. Un plaidoyer pour la pérennité de la substance normative du droit romain.

1. Edițiile traducerii Legii celor XII Table. După Războiul Opiului (1840), China s-a văzut constrânsă să adopte cultura juridică a țărilor occidentale. Dreptul roman, ca parte importantă a acestei culturi, pătrundea astfel în China. Având în vedere că Legea celor XII Table reprezenta sursa întregului drept, atât public, cât și privat, al poporului roman, doctrinarii chinezi i-au acordat acestei legi o deosebită atenție, căreia i se datorează cele cinci traduceri ale legii de până astăzi.

Prima traducere a fost realizată de către prof. Li Jingxi (1921-1995) de la Universitatea din Xiamen, doctor cercetător al Universității Imperiale din Tokyo după 1934, unde, în timpul stagiilor sale de studii, traducea Legea celor XII Table dintr-o traducere a acesteia în japoneză². Această traducere fusese publicată în două numere succesive ale Revistei Juridice a Universității din Chaoyang în anii 30, reprezentând prima traducere completă a Legii celor XII Table din istoria juridică a Chinei. Dar înainte de profesorul Li, anumiți doctrinari traduseseră deja fragmente din lege³. Din păcate însă, traducerea prof. Li este greu de găsit în bibliotecile din China. Cunosce existența traducerii,

*La loi des XII Tables en Chine - textul reproduce conferința susținută la data de 7 februarie 2005 de către prof. Xu Guodong în cadrul colocalizării prilejuit de aniversarea prof. dr. Ion Dogaru. În deschiderea dl prof. Xu Guodong a arătat: "Mă aflu aici în numele prieteniei dintre romanistii chinezi și români. Îi mulțumesc prof. Sorin Ionescu pentru invitația pe care mi-a adresat-o pentru a susține o scurtă conferință asupra studierii Legii celor XII Table în China. Înainte de toate, aș dori să vă prezint diversele ediții ale traducerii Legii celor XII Table în chineză. Ulterior, voi compara aceste ediții cu alte două ale aceleiași legi, dar în limbi occidentale. La sfârșitul intervenției îmi propun să explic interesul deosebit al doctrinarilor chinezi față de Legea celor XII Table, precum și necesitatea și metodologia retraducerii acestei legi în limba chineză".

¹Profesor de drept roman la Universitatea din Xiamen, China

²Cf. Mijian, Diritto cinese e diritto romano, în Index, 1991, 19, p.351

³ Prof. Mijian mi-a relatat acest lucru într-o conversație telefonică avută în 10 noiembrie 2001

precum și situația privind publicarea acestuia exclusiv din povestirile prof. Mijian, elevul prof. Li.

Din fericire, cea de-a doua traducere a Legii celor XII Table, ai cărei autori sunt prof. Chen Yun și Fang Wei, ne este accesibilă. Traducerea a fost realizată din ediția engleză a Loeb Classical Library, intitulată "Legea celor XII Table de Bronz", publicată în revista Universității Normale De Nord-Est (evident, cei doi traducători provin de la aceeași universitate), « Colecția Științifică » nr. 6 din 1957. Universitatea Normală de Nord-Est se află în Changchun, capitala provinciei Jilin, fiind un important centru chinez de studiu al istoriei romane și grecești. Această traducere face referiri asupra originii articolelor (de exemplu, s-a sugerat că articolul 6 al Tablei X derivă din De Legibus II.23,59 de Cicero și așa mai departe), fiind retipărită în Beijing, în 1982 de către Casa de Editură a Universității din Beijing în opera «Selecții ale surselor istoriei dreptului străin» (tomul I).

Cea de-a treia traducere a fost realizată de către prof. Zhounan din ediția franceză Textes de Droit Romain (1923) a lui P.F. Girard, Histoire de Législation Romaine (1875) a lui J. Ortolan și Introduction Historique au Droit Romain (1872) a lui A. Rivier, făcând referire la traducerea sudeta a lui Chen Yun și Fang Wei, publicată în 1983 în revista Universității din Anhui nr. 3 al aceluiași an, având o prefață deosebit de lungă aparținând traducătorului. Peste puțin timp, această traducere a fost introdusă în manualul uniform de drept roman realizat de către Ministerul Justiției pentru toate școlile superioare, publicat în 1983 de către casa de editură a Ministerului Siguranței Publice din China. În traducerea sa, prof. Zhou a transformat toate sursele în norme juridice. De exemplu, în ce privește conținutul articolului 4 al Tablei IV, Gell.3.16.12, acesta afirma: «Feminam bonis atque honestis moribus, non ambigua pudicita, in undecimo mense post mariti moritem peperisse, factumque esse negotium propter rationem temporis, quasi marito mortuo postea concepisset, quoniam decemviri in decem mensibus gigni hominem, non in undecimo scripsissent». Zhounan a tradus acest pasaj al lui Gellius astfel: «Cel ce este născut după zece luni de la moartea tatălui va fi presupus ca fiind fiu legitim». O atare «traducere» este de fapt o parafrază. Trebuie recunoscut că ne aflăm în prezența unei veritabile norme, dar totuși o atare parafrază riscă să producă neînțelegeri și să altereze sursele.

A patra traducere îi aparține aceluiași prof. Zhounan și a fost publicată în 1994, ca un apendice al unui remarcabil manual *Tratat Original de Drept Roman*. În această ediție, Zhounan a corijat anumite erori ale primei sale traduceri. De pildă, în prima traducere a articolului 2 al Tablei II, cuvântul *Hostes* este tradus ca «trădător»; în cea de-a doua traducere, aceluiași cuvânt îi este dat sensul de «străin», a doua variantă fiind incontestabil cea corectă. Din păcate, Zhounan nu a tradus celălalt *Hostes* care se găsește în articolul 8 al Tablei III ca însemnând «străin». Astfel se produce fenomenul anormal al existenței a două sensuri ale aceluiași cuvânt în textul aceleiași legi, ceea ce încalcă fără dubiu regula generală de traducere. Între paranteze, pot indica o gravă eroare a acestei ediții. Textul latin al Legii celor XII Table «*Adversus hostem aeterna auctoritas*» a fost tradus de către Zhounan de două ori. În primul caz (articolul 8 al Tablei II), textul a primit următoarea traducere: "Urmărirea contra trădătorilor are o forță perpetuă", iar în cel de-al doilea caz (articolul 5 al Tablei VI): «Străinii nu pot dobândi niciodată drept de proprietate de drept civilă prin uzucapiune». Ciudat, un text latin are două traduceri diferite!

A cincia traducere a Legii celor XII Table a fost realizată de către Zhangsheng (cred că această denumire este de fapt un pseudonim, ținând cont de refuzul autorului de a-și asuma traducerea), având ca titlu «Legea celor XII Table de Bronz» și fiind publicată în anul 2000 în Seria *Codurilor Faimoase în Lume* (sub direcția prof. Jiangping) a Casei de Editură a Legii. Traducătorul nu a indicat din ce ediție în limba occidentală a realizat

traducerea. Din cercetările mele, pot susține că această traducere este o copie a traducerii lui Chen Yun și Fang Wei, întrucât nu există nici o diferență între cele două.

Iată, avem cinci traduceri ale Legii celor XII Table, realizate începând cu anii '30 și până în 2000, toate derivând fie din traducerea japoneză, fie din cea franceză, fie din cea engleză, dar nici una din latină. Ceea ce constituie un mare minus.

2. O confruntare între edițiile în limba chineză și cele în limbi occidentale.

Grație ajutorului acordat de prieteni ai mei, am obținut ediția Legii celor XII Table în latină, precum și ediții în alte limbi occidentale: cea în latina-spaniolă a lui Rafael Domingo⁴ și cea în latina-poloneză a lui Jan Zablocki⁵, al cărei text în latină este acela al lui Riccobono în FIRA. Am întreprins o cercetare comparativă între cele patru ediții disponibile în limba chineză ale Legii celor XII Table pe de o parte și două ediții ale aceleiași legi în limbi occidentale, cercetare necesară pentru cursurile de istorie a dreptului roman. Iată rezultatele demersului meu:

(1). Comparativ cu cele patru ediții în limba chineză, cele două ediții în limbi occidentale au adăugat șapte articole. Acestea sunt următoarele:

a. Articolul 5 al Tablei I. Nex [i mancipique] forti sanati [que idem ius esto] (Fest. F. 321)

b. Articolul 10 al Tablei I. Assiduo vindex esto; cum proletarii et assidui et senates et vadas et subvades et XXV asses et taliones furtorumque quaestio cum lance et licio evanuerint, omnisque illa duodecim tabularum antiquitas nisi in legis actionibus centumviralium causarum lege Aebutia lata consopita sit...[Gell.16.10.8].

c. Articolul 1b al Tablei II. Per iudicis postulationem agebatur si qua de re ut ita ageretur lex iussisset, sicuti lex XII tabularum cautum de eo quod ex stipulatio petitur...Idem de hereditate dividenda inter coheredes eadem lex per iudicis postulationem agi iussit. [Gai.4.17.]. Se zice că acest articol a fost descoperit în 1933 în Egipt într-un cod de pergament⁶.

d. Articolul 7a al Tablei V... Ast ei custos nec escit...[Fest.F.162]

e. Articolul 25 al Tablei XIII. Qui venenum dicit, adicere debet, utrum malum an bonum; nam et medicamenta venena sunt. [Gai.,D.50.16.236pr]. Chen Yun și Fang Wei au tradus în mod corect acest articol. Dar Zhounan l-a tradus astfel: "Cel ce ucide persoanele cu magie sau cu venin va fi condamnat la moarte". Evident, imaginația traducătorului și-a oferit prea mult spațiu în această ultimă variantă de traducere. Raportat la aceasta, textul lui Gaius este suficient de diferit.

f. Articolul 2 al Tablei XI. Tuditanus refert,...X viros, qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit auctores. [Macr.Sat.1.13.21]

g. Articolul 3 al Tablei XI. E quibus (libris de rep.) unum istorikon (în limba greacă) requisit de Cn. Flavio Anni f. Ille vero ante protulit fastos? Occulatam putant quodam tempore istam tabulam, ut dies agandi peterentur a paucis. [Cic.,ad Att.6.1.8]

(2). Două ediții occidentale au șters șase articole care sunt conținute în edițiile în limba chineză

⁴ Rafael Domingo, XII Tabulus Leges, Aranzadi, Mexic, 1998

⁵ Maria și Jan Zablocki, Ustawa XII Tablic, Liber Warszawa, 2000

⁶ Cf. lui Rafael Domingo, *op. cit.*, p.20

În cazurile de furt, părțile pot să se înțeleagă prin pact. (Articolul 4 al Tablei II din traducerea lui Zhounan)

Cei care depind de pater familias, se află sub puterea acestuia pe viață. Față de ei, pater familias poate să-i încarcereze, să îi bată și să îi facă să muncească forțat, chiar să îi vândă și să îiucidă. Ceea ce este valabil și pentru descendenții care ocupă o funcție importantă în stat. (Articolul 2 al Tablei IV din traducerea lui Zhounan)

Străinii nu pot obține niciodată dreptul de proprietate de drept civil prin uzucapiune. (Articolul 6 al Tablei IV din traducerea lui Zhounan).

Vânzătorul unui teren care declară în mod fals dimensiunile terenului va fi condamnat la plata unei amenzi duble față de valoarea dimensiunii care a fost declarată în mod fals. (Articolul 21 al Tablei VIII din traducerea lui Zhounan).

Vânzătorul care vinde lucrurile și care este evins de către un terț va fi condamnat la plata unei amenzi duble față de preț. (Articolul 22 al Tablei VIII din traducerea lui Zhounan).

Nu se pot celebra două înmormântări pentru o persoană, nici nu se pot face două coșciuge pentru o singură persoană. (Articolul 8 al Tablei X din traducerea lui Zhounan).

(3). Prin confruntarea edițiilor în limba chineză cu cele în limbi occidentale, au fost schimbate sensul și locul a trei articole

Adversus hostem aeterna auctoritas esto {Cic. De off.3.16.65}. La început, acest articol reprezenta articolul 8 al Tablei III, în traducerea lui Zhounan care era următoarea: «urmăririle împotriva trădătorilor au o forță perpetuă». Astăzi, în ediția latină-spaniolă, a devenit articolul 3b din Tabla VI, fiind tradus astfel: "față de străin garanția este eternă". Sub hac conditione liber esse iussus «si decem milia heredi dederit», et si ab herede abalienatus sit, emptori dando pecuniam ad libertatem perveniet: idque lex XII tabularum iubet. "Ulp.Tit.2.4". La început, acest articol reprezenta articolul 11 din Tabla V, în traducerea lui Zhounan. Astăzi, în ediția latină-spaniolă, a devenit articolul 12 al Tablei VII. Venditae... et traditae (res) non aliter emptori adquiruntur, quam si is venditori pretium solverit vel alio modo satisfecerit, veluti expromissore aut pignore dato; quod cavetur... lege XII tabularum. "Inst.2.1.41". La început, acesta era articolul 8 al Tablei VI, în traducerea lui Zhounan. Astăzi, în ediția latină-spaniolă, a devenit articolul 12 din Tabla VII.

(4). Nici unul dintre traducătorii edițiilor în limba chineză nu a tradus cele 11 (12) fragmenta incerta sedis

Nancitor in XII nactus erit, prenderit. (Fest.F.166)

Quando...in XII quidemcum c littera ultima scribitur.(Fest.F.258)

«Sub vos placo» in precibus fere cum dicitur, significat id quod «supplico», ut in legibus «transque dato», «endoque plorato». (Fest.F.309)

"Dolo malo"...quod...addidit "malo"...arixaismos est, quia sic in XII tabulis a veteribus scriptum est. (Donat.,ad Ter. Eun.3.3.9)

Ab omni iudicio poenaeque provocari licere indicant XII tabulae comploribus legibus. (Cic., de rep.2.31.54)

Nullum...vinculum ad adstringendam fidem iureiurando maiores artius esse voluerunt; id indicant leges in XII tabulis. (Cic., de off.3.31.111)

XII Tabulis ortus...et occasus nominantur.(Plin.,Nat.hist.7.60.212)

...olim aeris tantum nummis utebantur, et erant asses, dupundii, semisses, quadrantes, nec ullus aureus vel argenteus nummus in usu erat, sicut ex lege XII tabularum intellegere possumus... (Gai, I.122)

Duobus negativis verbis quasi parmittit lex (XII tabularum) magis quam prohibuit : idque etiam Servius (Sulpicius) animadvertit. (Gai., D.50.16.237)

«Detestatum» est testatione denuntiatum. (Gai.D.50.16.238.1)
per ipsum fere tempus, ut decemviraliter loquar, lex de praescriptione tricennii fuerat "proquiritata".

În ediția poloneză se mai găsește încă un fragmenta incerta sedis.

Gloss. lexicī Philoxeniani: Duicensus sitab (în limba greacă) (XII tabulis emende. Vulcanius) Senteron apoiegrammenos (în limba greacă). -b. Festus (p66). Duicensus dicebatur cum altero, id est filio census.

3. Reflectii finale. Aflându-mă pe punctul de a conchide, aș dori totuși să precizez că în procesul de răspândire a culturii juridice occidentale în China, doctrinarii chinezi au acordat suficientă atenție legii celor XII Table. Mai mult, existența celor șase traduceri ale acestei legi demonstrează entuziasmul doctrinarilor. De unde întrebarea: de ce atâta interes pentru această lege? Neputând cere răspunsuri de la fiecare traducător în parte, devine dificil să încerc un răspuns eu însumi, dar continuu să îmi adresez aceeași întrebare în calitate de al șaselea traducător al Legii celor XII Table. Răspunsul meu este de fapt foarte simplu. Interesul personal față de această lege se datorează necesităților predării cursului de istorie a dreptului roman pentru doctorii cercetători. În plus, îmi revine sarcina de a explica această lege în mod just și clar studenților.

Dincolo de toate acestea, pot găsi și alte rațiuni care să justifice interesul doctrinarilor chinezi pentru Legea celor XII Table:

1. Acesta este primul cod ex scripto din istoria dreptului roman, nici lung, nici scurt, însă oferindu-ne o impresie completă asupra dreptului roman arhaic fără a necesita un timp îndelungat sau o cercetare deosebită.

2. Livius spunea că Legea celor XII Table reprezintă sursa întregului drept, atât public, cât și privat⁷. Pentru a înțelege mai bine istoria dreptului roman, doctrinarii chinezi au urmat spusele lui Gaius referitoare chiar la importanța Legii celor XII Table: et certeciusque rei potissima pars principium est (D.1.2.1)

3. Legea este o sursă interdisciplinară utilă nu doar juriștilor, dar și istoricilor. Trebuie să ne reamintim că aceștia din urmă au realizat două dintre cele cinci traduceri mai sus menționate. Din aceste considerente, numărul celor interesați de această lege se va dubla.

4. Procesul nașterii Legii celor XII Table a relevat funcțiile acesteia ex scripto, anume acelea de a frâna capriciile celor puternici și de a proteja drepturile celor slabi. Așadar, Legea constituie și materie de studiu pentru filozofii dreptului.

Deși existau cinci traduceri ale Legii celor XII Table în China, care se împart în două modele de traducere: în primul se mențin stipulațiile Legii celor XII Table în formele de citare în povestiri; în cel de-al doilea se transformă povestirile în norme juridice, nici una dintre cele cinci variante nu a fost tradusă din limba latină. În plus, textele originale în limbi occidentale ce au fost urmate sunt vechi. Având în vedere descoperirile arheologice și progresele cercetărilor științifice din ultimele trei sferturi ale secolului trecut, numărul și ordinea articolelor Legii celor XII Table s-au schimbat, fără însă a se reflecta în traducerile

⁷ Cf. Livius, Istoria Romei (I-III), 3,34,6-7. Oscar Mondadori, 1994, p. 447

în chineză ale legii. Datorită acestor lipsuri ale edițiilor în limba chineză ale Legii celor XII Table, aș dori să o traduc din textul în latină al lui Riccobono din FIRA, colaborând cu prof. Aldo Petrucci și cu dr. Giuseppe Terracina, chiar dacă nu vom putea traduce toate fragmentele incerta sedis. Cred că este necesar să le fie explicate cititorilor chinezi cauzele ștergerii unor articole existente, adăugirii unor articole noi și schimbărilor locului articolelor. Traducerea noastră va adopta un sistem de dublu binar, adică fiecare articol al Legii celor XII Table va avea două traduceri. Prima va fi o traducere în sensul propriu, ce va menține forma citării în povestirile cuprinse în articole, astfel încât se va putea conserva autenticitatea istorică a surselor, traducere care nu va fi însă convenabilă pentru cititori; cea de-a doua va fi, în această ordine de idei, o parafrază, în care vom transforma povestirile istorice din Legea celor XII Table în norme juridice, ceea ce va fi util cititorilor, însă va risca să dea naștere la neînțelegeri și la alterarea sensurilor. Vom alege o cale de mijloc pentru a ne bucura de toate avantajele celor două moduri de traducere, dar și pentru a evita eventuale erori.